

Johan Snoek heeft, voordat hij dominee werd, overwogen naar Nederlands Indië te gaan om daar de 'orde te herstellen'. Later ontdekte hij dat Soekarno voor de Indonesiërs de hoop op vrijheid belichaamde en dat bracht zijn

Een dominee tussen

'bekering' teweeg. Een zelfde ervaring had hij met Arafat. Geen van beide een lieverdje, maar hun volk zag en ziet hen als vrijheidssymbool. Daarom Snoeks raad met Arafat te leven, zoals we eens leerden Soekarno te aanvaarden.

Soekarno en Arafat

door Johan M. Snoek

Het was in 1936 en ik was 16 jaar. Er was een vergadering van de Anti-revolutionaire kiesvereniging in de gereformeerde kerk te Renkum-Heelsum. Colijn zou grote verkiesingswinst behalen. We zaten in de kerkbanken te luisteren naar een toespraak van mr. Bijleveld, oud-minister van oorlog en een gevierd spreker.

Na de pauze was er discussie. Van Veldhuizen stond op, de vader van mijn schoolvriend. Hij zei: „Meester Bijleveld, ik werk als arbeider in de fabriek en ik zit de hele dag tussen de socialisten. Ze zeggen dat wij Nederlands-Indië gestolen hebben. Wat kunnen we daar tegenin zeggen?” Ik heb het antwoord van mr. Bijleveld vergeten, maar de vraag heb ik m'n leven lang onthouden.

Toch hebben mijn broer en ik in 1945 direct na de bevrijding het plan gehad ons te melden als vrijwilliger „voor de bevrijding van Nederlands-Indië”. Langzamerhand drong het tot ons door dat er daarginds meer aan de hand was dan de noodzaak om de Japanners te verdrijven. Die gaven zich een paar maanden na de Duitsers over. Maar Soekarno, die notabene met de Japanners gecollaboreerd had, bracht een klein deel van de inheemsen op het verkeerde pad. De grote meerderheid verlangde natuurlijk vurig naar de terugkomst van de Nederlanders... Wel kreeg je steeds meer vragen en twijfels, maar via radio en pers hoorden wij althans alleen het standpunt van de eigen regering.

Ontdekking

Kerstmis 1947 had een studentenpredikant geregeld dat Indonesische studenten tijdens de feestdagen zouden logeren in Nederlandse gezinnen. In Renkum-Heelsum kwamen er ongeveer twintig; een van hen logeerde bij ons. Nauwelijks was hij gearriveerd of ik vroeg hem naar zijn kijk op de politieke situatie. Hij antwoordde ontwijkend en vertelde tenslotte dat men hen de raad had gegeven niet over politiek te praten, omdat dat de stemming zou kunnen bederven.

Bij mij was hij daar niet mee klaar. Ik verzekerde hem dat wij er wel tegen konden en dat we echt naar zijn standpunt wilden luisteren. En toen vertelde hij, hoffelijk en geduldig, dat de Indonesiërs geen hekel aan de Nederlanders hadden maar ons bewind wel als onderdrukkend beschouwden, dat Soekarno de leider van hun vrijheidsstrijd was en dat het grootste deel van de bevol-

king achter hem stond. Dat was voor mij een openbaring.

Intussen verdedigde men in protestants-christelijke kring met de bijbel in de hand ons „recht” op Nederlands-Indië: „gezag is gezag en rebel is rebel”. Op een visite ontmoetten we een vooraanstaand anti-revolutionair kamerlid. Hij verdedigde het partij-standpunt, maar kon er niet onder uit dat de Indonesiërs op den duur zelfbeschikkingsrecht zouden moeten krijgen. Het kon volgens hem nog wel een paar eeuwen duren eer ze daar aan toe waren. Tenslotte gaf hij eerlijk toe dat Nederland economisch niet zonder Nederlands-Indië zou kunnen.

Onze dominee ging voor een jaar naar Nederlands-Indië om onder de verstrooide gereformeerden te werken. Hij kwam terug en hield een lezing op een gemeente-avond. Daar vertelde dat hij dat ook de Indonesische christenen hen die tegen Nederland vochten zagen zoals wij de mensen in het verzet tegen de Duitsers gezien hadden: als vrijheidsstrijders.

Dat sloeg in als een bom. Er kwam na de lezing geen enkele vraag. De ouderling die de leiding van de vergadering had zei: „U hebt zeker naar het hart van Jeruzalem gesproken.” We wisten wel beter!

Verbondsvolk

Ondertussen was ik af en toe voor het Indonesische standpunt opgekomen. Hoewel men als reactie daarop niet durfde te zeggen dat ik geen goede Nederlander was (ik had actief deelgenomen aan het verzet tegen de Duitsers), werd er wel beweerd: „Snoek is niet echt gereformeerd meer.” Daar heb ik niet van wakker gelegen. Al was het allerminst leuk.

We hadden thuis een manufacturenzaak en we kregen vaak bezoek van „reizigers”, vertegenwoordigers van een fabrikant of grossier. Onder hen waren vrij veel joden, met wie vaak een vriendschappelijke relatie groeide. Toen de deportaties van de joden begonnen, sprak het dan ook min of meer van zelf dat we probeerden te helpen en dat gebeurde dan ook, zij het op vrij beperkte schaal.

Vanaf mei 1943 was ik nauw betrokken bij hulp aan andere onderduikers, maar als ik het over zou kunnen doen zou ik het helpen van joden de hoogste prioriteit geven. Dat het voor mij toen maar een zijlijn is geweest en we in de L.O. (Landelijke Organisatie) meestal het helpen en verbergen van joodse onderduikers aan anderen overlieten, daar heb ik een gevoel van schuld aan overgehouden.

In 1949 ging ik theologie studeren. In 1953 begonnen we in de eerste gemeente. In 1958 vertrokken we naar Tiberias, in opdracht van de Schotse kerk, de hervormde kerk en de gereformeerde kerken. We hebben elf jaar in Tiberias gewoond en gewerkt.

Vast overtuigd was ik (en dat ben ik nog steeds) dat het joodse volk het volk van het Verbond is. Over politieke vragen dachten we in de eerste jaren weinig na. Er waren zoveel andere kwesties! Er woonden wel Arabieren in Israël maar de meesten van onze vrienden waren joden. Ik had modern Hebreeuws (Ivrieth) geleerd en sprak vele malen op een culturele avond in een kiboets. Meer dan eens, weet ik nu, was dat een kiboets gebouwd op land ontnomen aan de Palestijnen.

Dat had ik ook toen kunnen weten, want soms waren er nog de ruïnes van de Arabische huizen. Je schermt je af voor informatie die niet in je kraam te pas komt, en dat gaat meestal zonder dat je het zelf merkt.

Ik hoorde wel over de dorpen Ikrieth en Bir'am waar de christen-Palestijnse bewoners uit vertrokken waren met de uitdrukkelijke belofte van de Israëlsche legerleiding dat ze binnen een paar weken terug zouden mogen. Ze zijn nog steeds niet terug... Mij werd het Arabische dorp aangewezen waar velen van hen waren

opgenomen en nu in moeilijke omstandigheden woonden. Dat ontkende je dan niet maar je deed er verder niets mee en vergat zo iets ook weer heel gemakkelijk.

Palestijnen

In de jaren zestig was ik geneigd Palestijnse infiltranten te zien als alleen maar terroristen. Al breng je zelfs dan een zeker respect op voor mensen die hun leven riskeren bij het nastreven van hun ideaal, hoe verwerpelijk je hun methodes overigens moge vinden. Voor en tijdens de zesdaagse oorlog (Juni 1967) hebben we ons volledig geïdentificeerd met de zaak van Israël. Toen het Israëlsche leger op de vijfde dag van de oorlog met grote macht van tanks naar het noorden trok om op de zesde en laatste dag van de oorlog een groot deel van de Golan-hoogte op Syrië te veroveren, stonden we uren lang aan de kant van de weg te juichen en te zwaaien. Woonend in Tiberias hadden we ons bedreigd gevoeld door de Syrische kanonnen aan de overkant, en het was een hele opluchting toen die kanonnen verdwenen waren.

Toch, vanaf 1967, na de zesdaagse oorlog, begon ik langzamerhand bepaalde dingen anders te zien. Je deed tijdens de vakantie inkopen in het Arabisch deel van Jeruzalem en je voelde de sfeer van afwijzing

(vervolg op volg. pagina)

van het Israëlsche bewind, de bezettende macht!

In 1969 verlieten we Israël en in 1970 begon ik mijn werk in Genève, als stafid bij de wereldraad van kerken, verantwoordelijk voor de dialoog met het joodse volk. Van daar uit kon ik ook de Arabische landen bezoeken, iets dat van Israël uit niet mogelijk was geweest. Ik herinner me een reis (voorjaar 1973) eerst naar Libanon en daarna naar Israël. In Beiroet had ik een onderhoud met Arafat. Hij droeg een kepie. Toen ik achter hem wandelde, zag ik een stukje van zijn kale hoofd als een kleine halve maan van onder de kepie te voorschijn komen. Arafat heeft een kaal hoofd.

Groter indruk op me maakten sommige van zijn volgelingen. In Israël bleek er juist in die tijd een actie van de verdreven dorpelingen uit Ikrieth en Bir'am aan de gang te zijn, die door vele Joodse Israëliërs gesteund werd. Ze wilden naar hun dorpen terug. Ook ik zette mijn handtekening. De actie heeft geen enkel resultaat gehad.

Schok

In november 1973 werden mijn collega-stafid en ik, direct na de Yom Kippoer- ofwel de Oktober-oorlog, naar het Midden-Oosten gestuurd om aan kerkelijke en wereldlijke leiders het meeleven van de wereld-

raad te betuigen. We bezochten allereerst Jeruzalem. Daarna kwamen we in Beiroet en ten slotte bereikten we Damascus.

Het was een schok voor me toen ik daar op mijn hotelkamer de radio aanzette en opeens glashelder „de stem van Israël” hoorde, met de nieuwsberichten in het Hebreeuws.

De ontvangst was duidelijker dan vroeger in Tiberias en ik besefte hoe kort de afstand van Damascus tot de grens met Israël was en hoe zeer de Syriërs zich bedreigd voelden. Dat begreep je, wonend in Tiberias, niet. Daar kon ik alleen maar de dreiging voelen die Syrië voor Israël betekende.

Verder herinner ik me uit de tijd in Genève vooral de invloed van persoonlijke ontmoetingen en contacten. Een dominee uit India had in het gebouw van de wereldraad zijn kantoor naast het mijne. Eens sloeg hij vriendschappelijk een arm om m'n schouder en vroeg met een glimlach: „Je bent mijn vriend en je bent eerlijk, maar sta je aan de goede kant?”

Een groep van stafleden die betrokken waren bij of geïnteresseerd in de problematiek van het Midden-Oosten kwam een tijd lang eens per maand bij elkaar. Vaak hadden we een gastspreker, bijv. de Israëli-

sche ambassadeur in Genève of een bezoeker uit een Arabisch land. Uit Israël bezocht ons eens professor Shahak, die aan de Hebreeuwse Universiteit scheikunde doceerde maar ook voorzitter was van de Liga voor Mensenrechten in Israël en als zodanig opkwam voor de rechten van de Palestijnen.

Ik was diep onder de indruk van zijn moed en innerlijke rust en ik kon me niet ontworstelen aan de klem van zijn betoog. Later, terug in Nederland, hebben we af en toe zowel Arabische als joodse gasten uit Israël gehad. Ontroerend was het gebed van een Palestijnse christen die bad voor het volk Israël: „Heer, vervul Uw belofte en neem het hart van steen van hen weg” (Zie Ezechiël 11 vers 19 en 36 vers 26).

Overeenkomst

Er zijn, denk ik, punten van overeenkomst tussen Soekarno en Arafat en ook tussen de relatie Nederland-Indonesië en die tussen Israël-PLO nu.

Allereerst: Soekarno was geen lieve jongen en Arafat is dat evenmin. Dat geldt trouwens evenzo van Begin en Peres. Wie, de geschiedenis kennend, Arafat een terrorist noemt en niet met twee maten wil meten zal ook Begin een terrorist moeten noemen. Maar beiden zijn de leider van hun volk en *als zodanig*, zo moeten we hopen, zullen ze eens bereid zijn elkaar te ontmoeten.

Nogmaals: Arafat is geen engel. Evenmin een duivel overigens. Men moet zich ervoor hoeden de tegenstander te „demoniseren”. Dat hebben wij vroeger met Soekarno gedaan: hij was een collaborateur met de Japanners en niets anders. Als je eenmaal een heel volk gedemoniseerd hebt (de joden, of de Palestijnen, of de Indonesische vrijheidsstrijders, of de „spleetogen” in Vietnam) dan is jegens deze „demon” praktisch alles geoorloofd. Maar intussen projecteer je onbewust je eigen donkere ik op de ander. Pas later werd bekend hoe Nederlandse soldaten hebben huisgehouden op Java...

Met de bijbel in de hand werd de Nederlandse politiek in Indonesië verdedigd. Romeinen 13 zegt immers dat je je moet onderwerpen aan de overheid? Gezag is gezag... Met de bijbel in de hand... mag je naar Israël kijken, dat wel. Al zal ieder zich moeten hoeden voor het misbruiken van de bijbel. Iemand zei onlangs voor de televisie (u mag raden bij welke omroepvereniging): „De strijd in het Midden-Oosten gaat eigenlijk tussen God en de Islam.” Een andere uitspraak in diezelfde uitzending: „De ware christenen blijven achter Israël staan, de valse laten het in de steek.”

Gelukkig heeft men mij vroeger in mijn dorp nooit beschuldigd van onvaderlandslievendheid vanwege m'n afwijkend standpunt inzake Nederlands-Indië. Dat zou ook te gek geweest zijn. Ik voelde en voel me verbonden aan mijn land en volk. Evenals, denk ik, de vooraanstaande Nederlanders die toentertijd Nederlands politiek jegens Indonesië afwezen: mannen als ds. Buskes, Van Randwijk, Verkuyl en vele anderen vooral uit de zending. Ze riepen felle weerstanden op maar vanuit hun overtuiging konden ze niet anders handelen dan ze deden.

Uiteindelijk hebben ze ook Nederland beter gediend dan de lieden van „gezag is gezag, en rebel is rebel”. Zo, ik ben er vast van overtuigd, dienen de joden in en buiten Israël die de politiek van de huidige regering kritiseren hun volk, ook al worden ze soms beschuldigd van verraad.

Toekomst

Er zijn nog meer parallellen tussen Nederland-Indonesië toen en Israël-de PLO nu. Militair was Nederland een tijd lang de sterkste. De „politiole acties” slaagden. Op den duur hadden we het ook militair afgelegd, denk ik, want je kunt de nationale aspiraties van een volk meestal niet blijvend met militaire machtsmiddelen onder de duim houden. Maar al eerder hadden we het politiek verloren.

Israël is nu nog sterk genoeg om, zij het met de materiële en financiële steun van de Verenigde Staten, zich te handhaven. Militair is het zelfs zo sterk dat het alle aangrenzende Arabische staten stuk voor stuk en desnoods allemaal tegelijk kan verslaan. Of het op den duur, zelfs met blijvende steun van Amerika, zijn overwicht zal kunnen behouden? Ik weet het niet. Wel weet ik dat de overgrote meerderheid van het Palestijnse volk achter de PLO staat en dat je een nationale beweging soms wel lang kunt onderdrukken maar zelden zult kunnen uitroeien.

Doemdenken is gevaarlijk; angst is een slechte raadgever. Als het recht en billijk is dat de Palestijnen krijgen wat we ook voor Israël willen en wilden (zelfbeschikking en een eigen staat) dan moeten ze dat ook hebben. Evenals de Indonesiërs recht op vrijheid en zelfstandigheid hadden, afgezien van de vraag of dat in ons economisch belang was.

Ds. J. M. Snoek woonde van 1958-1969 in Tiberias, Israël. Van 1970-1975 was hij als stafid van de Wereldraad van Kerken te Genève verantwoordelijk voor de dialoog met het Joodse volk. Thans is hij pastor van twee verpleeghuizen te Rotterdam.